

Leikki lasten hoitotyön keinona

Leikki on väline kommunikointiin lapsen kanssa. Leikin avulla sairaanhoitaja voi auttaa lasta käsittelemään vaikeita tilanteita, vahvistaa lapsen voimavaroja ja tukea lapsen kehitystä.

”Ei sairaanhoitajilla ole aikaa leikkiä lasten kanssa”, eräs hoitotalan opiskelija totesi kyynisesti, kun lasten hoitotyön opintojaksolla oltiin aloittamassa leikkiaiheen käsittelyä. ”Jos on aikaa puhua potilaan kanssa, on aikaa leikkiä”, sanoi opettaja, ”mutta jos ei ole aikaa puhua, niin silloin on todella syytä huolestua!”

Leikki on lapsille sairaalassa tärkeää kaikista niistä syistä, joista se on tärkeää sairaalan ulkopuolellakin, onhan se keskeinen osa lapsen fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista kehitystä. Mutta sairaalassa leikki on myös tärkeä väline lapsen parantumis- tai kuntoutumisprosessissa. Sekä sairaus että sen hoito voivat saada lapsessa aikaan ahdistusta.

Esimerkiksi päiväkirurginen toimenpide voi aiheuttaa lapsille pitkäaikaisiakin tunne-elämään liittyviä seuraamuksia, kuten unihäiriöitä, eroahdistusta, syömisvaikeuksia ja lääkäripelkoa vielä vuoden päästä toimenpiteestä (Korhonen ym. 2009). Leikin käyttö vähentää pelkoa ja ahdistusta (mm. Hatava ym. 2000, Li & Lopez 2008, Visintainer & Wolfer 1975), joten se on keskeinen hoitotyön keino lapsen toipumisen edistämiseksi.

Vuorovaikutuksen väline

Kommunikointi leikin ja toiminnan kautta on pienelle lapselle luonnollisempi tapa kuin pelkkä puhuminen, sillä hänen ajattelunsa ei vielä toimi abstraktilla tasolla eikä kielellinen ilmaisu ole vielä riittävän kehittynyt olakseen ainoa viestintäväline.

Kun aikuinen tekee lapselle kysymyksiä, lapsi on tottunut arvaamaan, mikä on aikuisen mielestä oikea vastaus (Karlsson 2005). Leikin avulla lapsi ilmaisee ajatuksiaan ja tunteitaan helpommin kuin suoraan kysyttäessä. Leikillisen kommunikaation avulla tai lapsen leikkiä seurattessaan sairaanhoitaja voi saada tärkeitä tietoja lapsen kokemuksesta, kuten kivuisista, peloista ja muista hoitotyön toimia vaativista asioista.

Leikin käyttäminen auttaa luottamuksellisen kontaktin syntymisessä. Jos hoitaja huomaa lapsen pelkäävän, hän voi ottaa kontaktia ensin vaikka lapsen nalleen ja näyttää sitten nallelle, miten lääkettä otetaan. Leikki on lapsen kieltä, ja tutun kielen kuuleminen saa lapsen tuntemaan olonsa helpommaksi oudossa tilanteessa ja auttaa häntä uskomaan, että hoitaja tarkoittaa hänen parastaan.

Esimerkiksi käsinukke on siitä hyvä apuväline, että sitä käyttäessään hoitaja yksinkertaistaa sanottavansa. Nukken sanomisilla voi myös olla suurempi vaikutus kuin pelkän aikuisen sanoilla, sillä nukkea lapsi kuuntelee keskittyneemmin. (Ihalainen ym. 1994.)

Apu tunteiden käsittelyyn

Sekä sairaus että sen hoito voivat tuntua lapsesta käsittämättömältä ja uhkaavalta, sillä hänellä ei ole vielä niistä

kokemusta eikä hän ole oppinut ennakkoimaan ja hyväksymään niitä. Leikin avulla lapsi voi ”leikkiä ulos” tunteensa samaan tapaan kuin aikuinen ”puhuu ulos” tunteensa.

Leikin avulla kiellettyinäkin pidettyjen tunteiden ilmaisu on helpompaa, sillä vaikeiden asioiden työstäminen symbolisen etäisyyden kautta tuo turvallisuutta. Nukke, satu tai piirretty kuva voi tuntea niitä tunteita, joita lapsi tuntee. Näin vaikeiden tunteiden käsittely tulee objektiiviseksi ja konkreettiseksi.

Arkakin lapsi uskaltaa esittää asiansa piilosta nukken kautta. Leikkiesään lapsi voi tuntea hallitsevansa sitä, mikä todellisuudessa pelottaa. Esimerkiksi roolien vaihtaminen sairaanhoitajan kanssa vaikka sairaanhoitajaksi pukeutumalla voi auttaa pääsemään sairaalakokemuksen herraksi.

Lapsen ahdistusta voi vähentää valmistelemalla hänet tutkimuksiin ja toimenpiteisiin siten, että valmistelu perustuu vuorovaikutukseen ja on systemaattista. Valmistelu toteutetaan leikin keinoin ja lapselle annetaan aktiivinen osa. Tällainen ohjaus on huomattavasti tehokkaampaa kuin pelkkä tiedon antaminen. (Hatava ym. 2000, Li & Lopez 2008, Visintainer & Wolfer 1975.)

Kiinnostavien lelujen tai ohjatun mielikuvittelun käyttö kivuliaissa toimenpiteissä vievät lapsen huomion muualle kuin kipuun ja ovat lasten mielestä tehokkaita kivunlievityskeinoja. Vakavammassa lapsen tunne-elämän ongelmissa voidaan käyttää leikkiterapian menetelmiä (esim. Theraplay), mutta niiden käyttämiseen tarvitaan lisäkoulutusta.

Arkakin lapsi uskaltaa esittää asiansa piilosta nukken kautta.

Voimavarojen vahvistaja

Sairaalassa leikki on tärkeää vastapainoa sairauden aiheuttamalle pahalle ololle. Viihtymisestä seuraa mielihyvää, hyvää oloa ja elinvoiman lisääntymistä. Nauttiessaan leikistä lapsi voi hetkeksi unohtaa sairautensa ja pahan olonsa. Leikki on vastapainoa myös tutkimuksille ja toimenpiteille, joihin lapsi joutuu alistumaan. (Lindquist 1981.)

Lapsen itsetunnolle on tärkeää saada itse hallita edes joitain tilanteita. Leikistä lapsi saa kokemuksia siitä, että osaa tehdä kaikenlaista. Lapselle on tärkeää tuntea, että hänen yrityksensä ja edistymisensä huomataan ja että joku hyväksyy hänet ja uskoo häneen.

Leikissä sairaanhoitajalle tarjoutuukin tilaisuuksia osoittaa lapselle hyväksyntää. Varsinkin pitkäaikaissairaille lapsille on tärkeää saada olla välillä se antava osapuoli – vaikka maalaamalla niin hienoja kuvia, että muut haluavat niitä ostaa. (Lindquist 1981.)

Mielialan kohottaminen on tärkeää lapsipotilaan sairaudesta toipumisen sekä sairauden ja hoidon pitkäaikaisvaikutusten kannalta. Varsinaiseen viihdytysleikkiin sairaanhoitajilla on harvemmin aikaa. On kuitenkin sairaanhoitajan vastuulla huolehtia, että lapsella on mahdollisuus leikkiä. Sairanhoitajan on varmistettava, että lapselle on mieluisia leikkivälineitä ja riittävän usein myös seuraa. Jos mahdollista, hoitotoimenpiteet eivät saisi jatkuvasti keskeyttää lapsen leikkiä.

Kehityksen tukemisen väline

Silloin kun lapsen kehityksessä epäillään olevan ongelmia, leikki on sairaan-

hoitajalle tärkeä väline lapsen taitojen arvioinnissa. Leikin avulla hoitaja voi arvioida lapsen kommunikaatiotaitoja kuten pyytämistä, kognitiivisia taitoja kuten käsitteiden ymmärtämistä, hahmotustaitoja kuten muotojen hahmottamista sekä sosiaalisia taitoja kuten aloitteiden tekemistä.

Lisäksi voidaan tarkastella leikki-taitoja kuten mielikuvituksen käyttöä, omatoimisuustaitoja kuten pukeutumista, hienomotorisia taitoja kuten maalaamista sekä karkeamotorisia taitoja kuten pallon potkimista. (Olli 2006.)

Leikkiessään lapsen kanssa hoitaja voi myös arvioida lapsen käyttäytymistä. Tällöin tarkkaillaan tunnelmaisuja kuten ahdistusreaktioita, erikoista käyttäytymistä kuten maneereja, aisteihin liittyviä toimintoja kuten tuntoylherkkyyden ilmaisemista sekä tarkkaavaisuutta kuten keskittymisen kestoa.

Hoitajan on oleellista tarkkailla myös oman toimintansa ja muun ympäristön vaikutusta lapseen. (Olli 2006.)

Leikin avulla edellä mainittuja osaluokkia voidaan myös harjoituttaa niin vammaisilla kuin pitkäaikaissairail-

kin lapsilla. Lapsista on huomattavasti mieluisampaa tehdä kuntouttavia harjoituksia, joihin liittyy huumoria ja mielikuvitusta, kuin pelkkiä mekaanisia harjoituksia.

Miten osaisin leikkiä?

Monet sairaanhoitajat kokevat leikin käyttämisen työssään vaikeaksi. Vaikeus saattaa liittyä tehtäväkeskeiseen ajatteluun, jossa hoitoyön katsotaan koostuvan erillisistä, tarkasti määriteltävistä tehtävistä eikä niinkään potilaan kokonaisvaltaisesta kohtaamisesta. Tällaisessa ajattelussa työn tekeminen hyvin saattaa tarkoittaa toimenpiteiden nopeaa suorittamista.

Potilashuoneessa ajan viettäminen ilman tehtävien suorittamista (jollaiseksi myös sairaanhoitajan yksinpuheluun perustuva ohjaus voidaan laskea) näyttää laiskottelulta. Tällaiseen työskentelytutunneelle hoitajalle voi olla yllätys, että arvokkaimmat asiat saattavat tapahtua silloin, kun pysähtyy lapsen ja perheen luokse ja lakkaa touhuamasta ja puhumasta.

Leikin käyttö hoitotyön keinona >

Luotettava CRP-tulos
hoitopäätöksen tueksi!

QuikRead go®

- CRP-tulos 2 minuutissa
- automaattinen – ei manuaalivaiheita
- joustava ja kestävä laite
- helppo kuljettaa mukana

Made in
Finland

ORION
DIAGNOSTICA

Lisätiedot

Orion Diagnostica Oy, puh. 010 426 2709
suomi@oriondiagnostica.fi, www.oriondiagnostica.fi

Tule
tutustumaan
tuotteisiimme
sairaanhoitaja-
päiville
17.-18.3.2011!

voi kuitenkin tuntua vaikealta sellaisestakin hoitajasta, joka pitää lapsen ja perheen kokonaisvaltaista kohtaamista tärkeänä. Leikkiin ryhtyminen vaatii uskallusta, heittäytymistä ja suostumista siihen, ettei etukäteen tiedä, miten vuorovaikutus etenee. Yllätyksellisyys kuuluu aitoon vuorovaikutukseen, ja potilaat hyötyvät enemmän aidosta vuorovaikutuksesta kuin kaavamaisesta rutiinien suorittamisesta.

Leikkiin ryhtyminen ei silti tarkoita aikuisen roolista luopumista tai sitä, että lapsi leikin ulkopuolellakin saisi

määrätä sairaanhoitajaa. Lapsi kykenee kyllä yleensä erottamaan, milloin leikitään ja milloin ollaan tosissaan. Kokemus on osoittanut, että lapsen on helpompi asettua toimimaan aikuisen ehdoilla sitten, kun aikuinen on leikkisä heittäytynyt mukaan lapsen ehtoihin ja osoittanut kykenevänsä kuuntelemaan lasta ja välittävänsä hänestä.

Leikin käyttöä työvälineenä voi oppia esimerkiksi koulutusten tai kirjallisuuden kautta. Lyhytkin koulutus voi olla tehokas. Kallialan (2008) interventiotutkimuksessa päiväkotien

työntekijöiden tärkeimmät leikkitaidot (sensitiivisyys ja lasten aktivointi) kehittyivät selvästi niissä ryhmissä, joille pidettiin kolme leikkiaiheista koulutusiltaa päivää.

Itseopiskeluun suositeltavaa kirjallisuutta ovat muun muassa Lindquistin (1981) erinomaisen konkreettisia neuvoja ja esimerkkejä sisältävä kirja, jossa on paljon edelleen ajankohtaisia ajatuksia, sekä Karlssonin (2005) monipuolinen kirja sadutuksesta ja Briitta Hiitolan (2000) ”Parantava leikki”. Parhaiten leikkimään oppii kuitenkin leikkimällä. Siinä asiassa lapset ovat verrattomia opettajia. •

Käytännön ideoita hoitotyöhön

Lapsen valmistelu toimenpiteisiin (Li & Lopez 2008)

- Huomioi lapsen ikä: Valmistele 2–4-vuotiaat yhtä vuorokautta ja isommat lapset noin viikkoa ennen toimenpidettä. Käytä pienten kanssa enemmän leikkiä ja toimintaa, isompien kanssa enemmän verbaalista ohjausta.
- Valmistele lapset ryhmässä, jos mahdollista: Sijoita noin viisi suunnilleen samanikäistä lasta ryhmään. Käytä noin tunti ryhmää kohden. Huomioi lasten yksilöllisyys, varsinkin aikaisemmat sairaalakokemukset.
- Ota vanhemmat mukaan. Anna vanhempien katsoa sivusta, jos eivät halua osallistua.
- Esittele tilat, välineet ja henkilökunta. Rohkaise koskemaan ja kokeilemaan; ympäristöön tutustuminen aktiivisella ja ei-uhkaavalla tavalla helpottaa lasta.
- Demonstroi toimenpide nukella ja aidoilla välineillä.
- Anna lasten itse kokeilla kaikkia vaiheita nukken kanssa; anna lasten ottaa aktiivinen rooli. Kertaa tärkeimmät kohdat.
- Rohkaise lapsia ja vanhempia kysymään ja ilmaisemaan tunteitaan toimenpiteen suhteen. Korjaa väärinymmärrykset.
- Anna myös kirjallista (kuvitettua!) informaatiota.

Sadutus – helposti toteutettava lapsilähtöinen menetelmä lapsen kuunteluun (Karlsson 2005)

- Herkistää aikuista huomaamaan lasten ideoita.
- Muuttaa aikuisten toimintakulttuuria huomioimaan lasten ajatuksia toiminnan suunnittelussa.
- Antaa tilaa lasten omille ajatuksille ja aloitteille.
- Rohkaisee lasten oma-aloitteisuutta ja itseilmaisua.
- Vahvistaa lapsen itsetuntoa.

Näin sadutetaan: ”Kerro satu, sellainen kuin itse haluat. Kirjaan sen juuri niin kuin sen minulle kerrot. Lopuksi luen tarinasi ääneen, ja voit muuttaa tai korjata sitä, jos haluat.”

- Aikuinen ei anna aihetta eikä tee lisäkysymyksiä, vaan kirjaa tarinan sana sanalta.
- Aikuinen keskittyy kuuntelemaan kertomusta. Sen hän osoittaa ilmeilään ja olemalla puuttumatta sisältöön.
- Kertomus säilyy kertojan päätäntävällässä.
- Lapsi saa päättää, kenelle sadun saa lukea.

Aihesadutuksia voi tehdä vasta sitten, kun sekä lapsi että aikuinen ovat harjaantuneet vapaaseen sadutukseen.

Johanna Olli

lastensairaanhoitaja,
terveystieteiden maisteri,
terveystieteiden tohtoriopiskelija
Turun yliopisto,
hoitotieteen laitos
jmolli@utu.fi

LÄHTEET

Hatava P., Olsson G. & Lagerkranser

M. 2000. Preoperative psychological preparation for children undergoing ENT operations: a comparison of two methods. *Paediatric Anaesthesia* 10, 477–486.

Ihalainen A., Olli J. & Åström J. 1994.

Lastenosastolla työskentelevien sairaanhoitajien käsityksiä leikkistä lastensairaanhoidossa. Opinnäytetyö. Kättilö-opisto. Julkaisematon lähde.

Kalliala M. 2008. Kato mua! Kohtaako aikuinen lapsen päiväkodissa? Gaudeamus, Helsinki University Press.

Karlsson L. 2005. Sadutus. Avain osallistavaan toimintakulttuuriin. PS-kustannus, Jyväskylä.

Korhonen A., Kaakinen P., Miettinen S., Ukkola L. & Heino R. 2009.

Leikki-ikäisen lapsen emotionaalinen tuki päiväkirurgisessa hoitotyössä. Hoitotyön suositus. Hoitotyön Tutkimussäätiö. <http://www.hotus.fi> (11.2.2011).

Li H.C.W. & Lopez V. 2008. Effectiveness and appropriateness of therapeutic play intervention in preparing children for surgery: a randomized controlled trial study. *Journal for Specialists in Pediatric Nursing* (13)2, 63–73.

Lindquist Y. 1981. Leikkimällä terveyttä. WSOY, Helsinki.

Olli J. 2006. Kehityshäiriöisen lapsen hoitotyö – tapaustutkimus lastenneurologisella osastolla. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto, hoitotieteen laitos.

Visintainer M. A. & Wolfer J. A. 1975.

Psychological preparation for surgical patients: the effect on children's and parents' stress responses and adjustment. *Pediatrics* 56 (2), 187–202.